

ОСВІТОЛОГІЯ – НОВИЙ НАПРЯМ ІНТЕГРОВАНОГО ПІЗНАННЯ ОСВІТИ

У статті визначено, що тенденцією сучасного наукового пізнання стають інтеграційні процеси в науці та освіті. Обґрунтовано необхідність розширення наукового простору довкола сфери освіти. Встановлено, що в Україні В. О. Огнев'юком було започатковано новий напрям цілісного пізнання освіти, який отримав назву «освітологія». Визначено основні відмінності у концепціях освітології В. О. Огнев'юка та А. В. Фурмана.

Ключові слова: інтеграційні процеси в науці, синергетика, сфера освіти, системи та підсистеми освіти, освітологія.

In the article the integrated processes in the science and education are defined as the tendency of the modern scientific cognition. The necessity of the growth of the scientific space around the education is determined. It is found out that V. O. Ognevjuk has initiated the appearance of the new scientific approach to the integrated cognition of education, which is called «osvitologiya». The main differences in the concepts of osvitologiya of V. O. Ognevjuk and A. V. Furman are revealed.

Key words: the integrated processes in the science, synergetic, the sphere of education, the systems and subsystems of the education, «osvitologiya».

W artykule przeanalizowane są przesłanki kształtowania się nowego kierunku naukowego, zintegrowanego poznawania oświaty. Zostało ustalone, iż autorem tego kierunku na Ukrainie jest W.O. Ogniewjuk, który wprowadził do obiegu naukowego pojęcie „oświatologia”. Określone zostały konceptualne różnice w koncepcjach oświatologii według W.O. Ogniewjuka i A.W.Furmana.

Słowa kluczowe: oświata, oświatologia, koncepcja oświatologii.

Суттєвою рисою сучасного наукового пізнання стали інтеграційні процеси в науці. Це зумовлено необхідністю побудови всеосяжної картини світу, але, з огляду на складність науки, суспільства, складність усього світу, сьогодні це під силу лише новим інтегрованим напрямам, у рамках яких будуть здійснюватися міждисциплінарні дослідження.

Своє конкретне вираження ця тенденція має у становленні особливого напрямку сучасної науки – наукознавстві. Паралельно психологія, соціологія, анатомія та фізіологія людини, педагогіка, філософія та інші науки, взаємодіючи, намагаються створити систему комплексного людинознавства на емпіричному і теоретичному рівнях. Так, на думку російського дослідника В. І. Прокопцова, в умовах цивілізаційного поступу стає зрозуміла необхідність синтезу різноманітних знань про людину як про найскладнішу систему. Ця система на «вході» має визначену філософсько-світоглядну основу, а на «виході» – педагогіку як «технологію» (у найширшому значенні цього терміну) формування людини [7]. Так, центральні категорії фі-

лософії все більше складаються у тріаду: «сборність – всеєдність – синергія».

Наукова спільнота розглядає синергетику як міждисциплінарний напрям, що здатний долати різногалузевість наукового знання, створюючи міжпредметні зв'язки і єдиний інформаційний простір. Нові знання, отримані завдяки синергетиці, є універсальними і можуть бути застосовані у різних галузях для пояснення розвитку і саморозвитку найрізноманітніших систем. Як зазначає В. С. Лутай, «...синергетика є новим проривом в розумінні співвідношення загального та специфічного у розвитку усіх явищ світу, в тому числі і в освітній галузі» [4, с.33]. Отже, освіту, характеристиками якої є відкритість, нелінійність, невіднозначеність і складність, на думку С. О. Сисоевої, слід віднести до синергетичних систем, «що функціонують відповідно до принципу позитивного зворотного зв'язку і здатні змінювати власну структуру, щоб пристосуватися до змін зовнішніх умов свого існування» [8, с.7].

Складність системи освіти, фрагментарність і розрив між її основними елементами,

освітнянська спільнота почала усвідомлювати наприкінці ХХ ст. Так, у 1967 році перший директор Міжнародного інституту планування освіти, Ф. Кумбс, виступив із доповіддю «Всесвітня криза освіти», у якій зазначив, що світ освіти, як нам уявляється, став настільки складним, а його стан – настільки серйозним, що цей світ не можна охарактеризувати, використовуючи тільки педагогічну термінологію. Тому для того, щоб краще освоїти всі сторони освітнього процесу, необхідно оперувати термінами та поняттями, що належать різним наукам і сферам діяльності [3].

Приблизно із 70-х років ХХ ст. почали стрімко розгортатися різні дослідження, які вийшли за межі власне педагогіки. Як зазначає А. М. Новіков, ці «штанці» вже давно замалі для всього комплексу напрямів, за якими здійснюються дослідження у сфері освіти. [5, с.18]. З моменту набуття незалежності відбуваються спроби модернізувати систему національної освіти. У цьому контексті надзвичайно важливими стають інтегровані дослідження, спрямовані на вирішення низки проблем і суперечностей, що їй притаманні. Увійшовши у ХХІ століття, Україна амбіційно заявила про свій намір забезпечити добробут кожної окремої людини і сталого розвитку всього суспільства. У той же час, освіта – потужна соціальна інституція, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації як запоруку її соціально-економічного поступу, для нашого суспільства пріоритетом ще не стала: «... її вплив, як і науки, на суспільний розвиток є недостатнім, – вважає В. Г. Кремень, – не знімаючи вини з освіти і науки, зауважимо про ще недостатню затребуваність результатів їхньої діяльності з боку суспільства і держави». [1, с.4].

Сьогодні окрім глибинних досліджень різноманітних систем та підсистем освіти, виникає необхідність осягнення взаємовпливів між освітньою сферою і сферами економіки, культури, науки, мистецтва тощо. Адже без цілісного бачення освіти стає неможливим формування нової філософії, нових ідеалів і, відповідно, нової освітньої парадигми. Як зазначає В. О. Огнев'юк, має відбуватися не тільки оновлення змісту, форм і методів освітньої діяльності, а, насамперед, «розуміння сутності сучасної освіти як цілісного суспільного феномену, що має вплив на всі складові суспільного життя і є

внутрішньою спонукою розвитку суспільства» [6, с.7]. Сфера освіта має постати об'єктом інтегрованих досліджень, від яких буде залежати зорієнтованість її розвитку, а, отже, майбутнє нашого суспільства.

Відтак виникає необхідність у новому науковому напрямі всебічного вивчення освіти, у межах якого б об'єдналися зусилля педагогів, філософів, психологів, соціологів, економістів, тобто фахівців із найрізноманітніших галузей не тільки з метою дослідження усіх рівнів системної організації освіти, а й задля виявлення та аналізу різноманітних зв'язків із тими сферами життя та системами суспільства, що здійснюють безпосередній вплив на освіту. Таким напрямом в Україні стала освітологія, яку була започаткована В. О. Огнев'юком у 90-х роках ХХ століття. Дослідником була закладена філософська основа та визначені основні концептуальні положення щодо нового напрямку, які знайшли активну підтримку та розвиток в останні роки.

Здійснюючи ретроспективу становлення освітології в Україні, не можна не згадати про наукову школу А. В. Фурмана, яка почала свою діяльність у середині 90-х років ХХ століття. А. В. Фурман також використовував термін «освітологія», що, на його думку, «вдало розвиває кращу національно-культурну традицію українства...» [9, с. 5]. Науковець розглядає освітологію як новий синтетичний напрям міждисциплінарних досліджень, що інтегрує: теорію освітньої діяльності; вітакультурну методологію; інноваційну оргтехнологію модульно-розвивального навчання; масовий соціально-психологічний експеримент. Узагальнюючи наукові надбання школи, можна виокремити основні положення щодо сутності нового напрямку. Так, у структурі освітології представники наукової школи А. В. Фурмана виокремлюють дві гілки: формальну (сучасні педагогіка, дидактика, предметні методики) і змістову (теорія, методологія, технологія, психокультура). Варто для порівняння навести структуру освітології за В. О. Огнев'юком, основу якої складають педагогіка, психологія та філософія освіти, а також історія освіти, освітня політика, управління освітою, економіка освіти, соціологія освіти та акмеологія освіти. Аналіз поданих структур засвідчує, що характерною ознакою концепції

А. В. Фурмана є те, що освітологія має поєднати методологію педагогіки та психології. За структурою В. О. Огнев'юка передбачається встановлення зовнішніх взаємозв'язків та взаємовпливів між освітою, особистістю, суспільством і державою, тому вона є більш розширеною.

Представники наукової школи А. В. Фурмана визначають об'єктом освітології вітакультурний простір суспільства, що поєднує формальну та неформальну освіти; предметом стають ідеї, принципи, категорії, закономірності розвитку, функціонування, управління та самоорганізація освітнього простору у єдності видимої і невидимої сфер: «Саме ідея освіти, – зазначає А. В. Фурман, – має бути стрижневою на шляху переходу суверенної держави від політичної ідеології до правової..., згідно з якою кожний громадянин є освітянином, якщо примножує знання, добро, справедливість, відтворює національну культуру і вітчизняну економіку, повно реалізує свій професійний і громадянський потенціал» [10, с. 113].

Це твердження А. В. Фурмана вказує на принципову відмінність від концептуальних поглядів В. О. Огнев'юка, який визначає ідею освіти як об'єкт філософії освіти, яка, так як педагогіка та психологія, вже не може охопити всю складність архітектоніки сфери освіти. За концепцією освітології В. О. Огнев'юка, вперше «об'єктом дослідження стає сама сфера освіти, а предметом – доміанти розвитку освіти на даному етапі людської цивілізації та особливості функціонування наявних систем та підсистем освіти» [6, с. 8]. Такі ідеї є прогресивними та актуальними, адже саме «наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і насамперед забезпечує індивідуальний розвиток людини» стають, за В. Г. Кременем, «...найпріоритетнішими сферами у XXI столітті» [2, с. 384].

Отже, відмінності у визначення об'єкта та предмета освітології, а також аналіз запропонованих структур, дають підставу стверджувати, що науковці розробляють напрями, які не є тотожними, відповідно термін «освітологія» має різний науковий зміст в інтерпретаціях В. О. Огнев'юка та А. В. Фурмана.

Підсумовуючи, варто зазначити, що інтеграційні процеси та надбання синергетики дали поштовх до становлення нових між-

дисциплінарних наукових напрямів. Закономірним у XXI ст. стає збільшення наукового простору і довкола освітньої сфери. З метою сприяння сталому розвитку суспільства та модернізації національної системи освіти в Україні розробляється новий інтегрований напрям – освітологія, який вперше передбачає дослідження сфери освіти як цілісного суспільного феномену.

Література

1. Кремень В. Освіта в структурі цивілізаційних змін / В. Кремень // Освіта. – 2010. – № 47-48(5430-5431). – С. 4.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі / В. Г. Кремень. – К.: Знання, 2010. – С. 384.
3. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире: системный анализ / Ф. Г. Кумбс. – М., 1970. – 261 с.
4. Лутай В. Розробка сучасної філософії освіти на засадах синергетики / В. Лутай // Вища освіта України. – 2009. – №1. – С. 33-35.
5. Новиков А. М. О структуре теории образования / А. М. Новиков // Педагогика: Научно-теоретический журнал / гл.ред. В. П. Борисенков. – 2005. – № 7 – С. 18-23.
6. Огнев'юк В.О. На шляху до становлення нового наукового напрямку «освітологія» / В.О. Огнев'юк / Освітологія – науковий напрям інтегрованого пізнання освіти: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., 15 груд. 2010 р. / За заг. ред. Огнев'юка В. О. – К.; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2010. – 192 с. – С. 7.
7. Прокопцов В.И. Эдукология: принципиально новая наука образования. В 4 фракталах. Фракталы 2, 3, 4. (Препринты). (Авторская версия-навигация). СПб.: СПбГЛТА, 2004. – 568 с.
8. Сисоева С. О. Освіта як об'єкт досліджень / С. О. Сисоева // Шлях освіти. – 2011. – №2 – С. 5-11. – С. 7.
9. Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблема завдань, предмету, об'єкта, методу / А. Фурман // Вітакультурний млин. Методологічний альманах. – 2006. – Модуль 3. – С. 5
10. Фурман А.В. Психокультура української ментальності. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – С. 113.